

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію І. С. Казимір «Ептоніми В. Шекспіра: структурний та функціональний аспекти», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (спеціальність 10.02.04 – германські мови)

Дисертацію присвячено дослідженню мовно-мовленнєвого явища – ептонімів – у драмах В. Шекспіра, їх структурно-функціональній та семантичній організації. У світовій англomовній літературі тексти В. Шекспіра є унікальним середовищем, у якому народилось багато крилатих виразів, афоризмів, інших мовленнєвих одиниць різного рівня з печаткою авторства, які об'єднуються у широкий клас ептонімів. Лінгвістичні дослідження цього важливого аспекту творчості В. Шекспіра на сьогодні є недостатніми. Це зумовлює вектори досліджень у представленій дисертації. Отже, формулювання мети дослідження у дисертації є аргументованим.

Актуальність обраної теми визначається зорієнтованістю сучасної лінгвістики на розгляд мовних феноменів у векторі їх виникнення і розвитку, спрямованістю сучасних студій на вивчення прагматистичних і дискурсивних аспектів мовних виразів, зокрема ептонімів, та відсутністю фундаментальних розвідок ептонімів В. Шекспіра у структурно-функціональному аспекті. Актуальним є також виявлення особливостей та факторів, що впливають на функціонування ептонімів у стислій передачі соціально значущої інформації.

Заслуговує на увагу і схвалення комплексний характер представленої роботи, в якій розглянуто структурну та функціональну специфіку ептонімів із співвідносними їм похідними субстантивної зони, а також роль ептонімів та особливості їх практичного застосування у сучасній комунікації. Обравши за мету виявлення та систематизацію структурно-семантичних особливостей ептонімів зі співвідносними похідними сучасної термінологіки англійської

мови, вивчення специфіки реалізації їх словотвірної та текстотвірної функцій, І. С. Казимір досягає цю мету шляхом розв'язання низки послідовно розроблених завдань та опрацювання кола теоретичних праць. Авторка здійснила різноплановий аналіз зазначеного шару мовно-мовленнєвих явищ, запропонувала теоретичне обґрунтування результатів із ілюструванням етапів теоретичного дослідження.

Наукова новизна представленої роботи полягає у комплексній реалізації дослідження ептонімів В. Шекспіра з урахуванням їх структурно-функціональної побудови. Експліковано поняття “ептонім”, вказано його місце серед суміжних йому понять і в сучасній англійській мові; проаналізовано та інвентаризовано цитатно-афористичний фонд В. Шекспіра, виявлено лексико-семантичні групи фразеологічної картини світу автора; схарактеризовано ептонімізаційні процеси у сучасній англійській мові.

Теоретичне значення зумовлене певним внеском дослідження у галузі германістики, а саме лінгвостилістику та прагматилістику, зокрема у фразеологію, а також у дослідження лінгвокультурного фонду англійських класиків.

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання матеріалів дослідження у навчальному процесі, для підготовки навчальних і навчально-методичних посібників та у викладанні окремих розділів мовознавчих дисциплін, а також у лексикографічній практиці.

Автореферат дисертації та публікації відображають основні положення дослідження. Робота логічно структурована і складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до них, загальних висновків, переліку умовних скорочень, списку використаних джерел і вагомих додатків.

У **вступі** Казимір І. С. обґрунтовує вибір тематики дисертації, актуальність, формулює мету та завдання, визначає об'єкт і предмет дослідження, розкриває наукову новизну, практичне значення наукових результатів, подає основні методи та методики, які імплементуються у роботі, викладає інформацію про апробацію отриманих результатів. Вартим уваги є те,

що теорії та погляди авторитетних вчених викладено у супроводі власних міркувань дисертантки.

Теорія “крилатих висловів”, чи теорія “ептонімії”, знаходиться на відносно початковому та невизначеному етапі свого розвитку. У зв’язку з цим позитивним є те, що у **першому** теоретичному розділі **“Теоретико-методологічні засади вивчення ептонімів”** чимала увага приділена деталізованому опису ептонімів як об’єкта лінгвістичного дослідження та ступеню їх вивчення; авторка окреслює сучасний стан досліджень ептонімів і споріднених мовних явищ, вказує на розмаїття цих явищ та відсутність єдиного знаменника їх класифікації; об’єкт дослідження зіставляється зі спорідненими формами.

Надбанням дисертації є використання загального підходу до вивчення та класифікації ептонімів, запозичений у іншого автора (Л. П. Дядечко). Цей підхід дозволяє розуміти ептонім як гіперонім для багатьох споріднених мовних явищ з печаткою авторства (с. 32). У розділі приділено увагу механізмам збереження крилатих виразів у мовній картині світу, у фразеологічній картині світу В. Шекспіра. Розглянуто явища прецедентності та інтертекстуальності, які власне й породжують ептоніми, зокрема, у В. Шекспіра.

У цьому розділі Казимір І. С. вдається обґрунтувати передумови та основні засади дослідження у зв’язку з процесом “ептонімізації”. Логічним завершенням розділу є аргументація авторкою вибору вивчення цитатно-афористичного та ептонімного фондів В. Шекспіра у світлі апроксимативної методики.

У **другому розділі “Методика та матеріал дослідження ептонімів В. Шекспіра”** авторкою розроблена комплексна методика дослідження обраної теми, яка вміщує загальнонаукові розробки та доробки інших авторів у вивченні споріднених тем. Представлена методика поєднує структурні, семантичні та функціональні методи дослідження, передбачає використання

лінгвокультурологічних понять. Описано етапи вивчення функцій ептонімів у текстах – номінативної, персуазивної, парольної та ін.

Структурно-семантичний аналіз модифікацій ептонімів стає можливим завдяки плідному методу подвійної аплікації (за Л. П. Дядечко) (с. 87)), який є особливо релевантним при описі фразеологічних одиниць з вказівкою на їх походження. Застосовано також апроксимативний метод для об'єктивного визначення власне авторських фразеологізмів у мовній картині світу В. Шекспіра. Це дає можливість здійснити аналіз кодифікації узагальненого значення цитат, фразеологізмів Шекспіра. Плідність апроксимативного підходу виявляється на практиці їх застосування у розд. 3.

Заслуговує на схвалення й те, що Казимір І. С. вдалося проаналізувати спільні й відмінні риси структурного і функціонального методів та доцільність їх поєднання у науковому дослідженні. Особливої уваги вимагають до себе саме екстралінгвальні чинники формування ептонімного фонду В. Шекспіра (детальніше у зауваженнях).

Третій розділ дисертації “Функціональні характеристики ептонімів В. Шекспіра та їх лексикографічна фіксація” присвячено дослідженню функціональних характеристик ептонімів В. Шекспіра; порушено проблеми функціонування ептонімів у мовленні та лексикографічній практиці. Виокремлено 4 функції ептонімів у реалізації англомовної картини світу – номінативна, персуазивна, парольна та людична. У номінативній функції ептонім виступає як репрезентант реалій, засвоєних адресантами з прецедентних текстів; цей процес відбувається не завжди усвідомлено. Номінація також відіграє ключову роль в актуалізації лінгвокультурних концептів, притаманних англомовному суспільству. Персуазивна функція ептоніма відповідає за його вплив на адресата завдяки апеляції до певного авторитету. При цьому виникає цікавий лінгвопсихологічний феномен, коли печатка авторства може переходити у спадщину від стародавнього авторитету до автора ептоніма (Шекспіра).

Парольна функція сприяє референції ептоніма до певної соціальної групи, певної лінгвокультури. Людична функція ептонімів використовується для створення мовної гри. Ця теза достатньо обґрунтована у п. 3.1.4, але у перспективі потребує поширених досліджень з екскурсами у лінгвопсихологію з використанням фундаментальної роботи Й. Хейзінги (*Homo Ludens*), яку у дисертації лише згадано. На наш погляд, описані функції ептонімів мають значно більшу сферу застосування, ніж це описано у розд. 3. Перспектива прагматистичних досліджень функцій ептонімів Шекспіра є значною; в дисертації ці студії лише започатковано.

У підрозділах 3.2, 3.3 розглянуто цитатно-афористичний фонд Шекспіра у векторі його прецедентності та інтертекстуальності, що є новітнім відносно традиційного мовного аналізу фразеологізмів. Дійсно, частотна апеляція до цитатно-афористичного фонду В. Шекспіра не можлива без урахування теорій прецедентності та інтертекстуальності. Авторка вдало наводить аргументи стосовно факту прецедентності класика англійського лінгвосоціуму. Ці підрозділи мають переважно ілюстративно-прикладний характер, але у перспективі розвитку досліджень можуть доповнюватись з використанням загальних понять інтертекстуальності та прецедентності. В розділі є спроба використання цих понять на когнітивному рівні (за О. О. Селівановою), і це є доброю ініціативою авторки, але ці спроби лише позначені й розчинені у звичайних кількісних підрахунках вживання тих чи тих ептонімів.

З урахуванням того, що розгляд фразеологізмів біблійного походження знаходиться в колі наукових інтересів багатьох досліджень, які в останні десятиліття збагатили фразеологію аналізом системно-функціональних характеристик біблійних ідіом у різних мовах, Казимір І. С. вдається виокремити вирази В. Шекспіра біблійного походження у світлі ептонімізаційних процесів.

У розділі використовується апроксимативна методика (за В. В. Левицьким та ін.) для об'єктивної оцінки лексико-семантичних груп фразеологічної картини світу В. Шекспіра. Ця методика пов'язана з виокремленням із тексту

іменників-маркерів, які тематично представляють фразеологічну картину світу Шекспіра. На наш погляд, така методика є плідною, свідчить про звернення дисертантки до нестандартних рішень, але не є повністю відпрацьованою для успадкування іншими дослідниками.

Новим та водночас суперечливим, на нашу думку, є звернення дисертанткою до метафори “фразеологічна картина світу”. У науковій праці авторка розглядає лексико-семантичні групи детермінантів авторських фрагментів та їх приклади у вигляді цитат В. Шекспіра. Чітким та прозорим видається опис процесу інвентаризації ептонімного фонду В. Шекспіра. Достовірність результатів забезпечується чималою кількістю лексикографічного матеріалу.

Розділ 4 “Структурно-семантична стабілізація ептонімів В. Шекспіра” присвячено дослідженню структурно-семантичного закріплення ептонімів В. Шекспіра. Описано структурні перетворення прототипів, за якими утворюються ептоніми (пункт 4.1.), та семантичні перетворення ептонімів у процесі їх мовної реалізації під впливом ептонімізаційних факторів (пункт 4.2.). Через призму ептонімізаційних процесів аналізуються перетворення прототипів непередикативної структури В. Шекспіра. Трансформації відбуваються у процесі подвійної аплікації: 1) накладання прототипу (з тексту першоджерела) на певне мовне утворення у народній мові; 2) накладання ептоніму на прототип. У результаті у прототипі відбувається зміна внутрішньоструктурних зв’язків, яка ґрунтується на синонімії, перебудові надфразових зв’язків при максимальній відповідності лексичного складу ептоніма і його прототипу. У роботі описано такі перетворення прототипів, як субституція, імплікація, експлікація, метатеза та зміна зв’язків у структурі. Зроблено висновки, що стабілізація (закріплення) ептонімів відбувається по лінії спрощення структури прототипу.

Серед усіх рівнів мови лексичний та фразеологічний є найрухомішими, через що вони зазнають істотних кількісних та якісних змін. Ептонімам, як зазначає авторка, притаманні широкі можливості компонентно-структурних

змін. Шляхом зіставлення форм прототипу і ептоніма, Казимір І. С. вдалося визначити переважаючі типи перетворень у структурному векторі дослідження. Результати фактологічного матеріалу складають перспективу в подальших дослідженнях дисертантки Казимір І. С. в комунікативно-прагматичному та дискурсивному напрямках наукових студій.

Зауважимо, що мовний матеріал, наведений для ілюстрацій емпіричних даних є доречним і сповна відбиває авторські міркування у процесі наукового дослідження. Достовірність отриманих результатів забезпечується досить великою кількістю лексикографічного матеріалу. Фактологічний матеріал підкріплюється численними таблицями та діаграмами, які унаочнюють теоретичні та практичні положення дослідження. Рецензована дисертація створює потужну основу для лінгвопрагматичного вектору дослідження ептонімів.

Отже, мету дослідження у цілому досягнуто і поставлені завдання виконано. Однак, поряд із важливістю теоретичних та практичних здобутків І. С. Казимір, дисертація, як і кожне новаторське дослідження, містить дискусійні положення і питання, на які хотілося б звернути увагу і які потребують уточнення.

1. У першому розділі авторка наводить суміжні стосовно ептонімів поняття, зокрема: паремії, афоризми, гноми, алюзії, цитати. Зазначається (С. 40), що ептонім розглядається як гіперонім усіх суміжних йому мовних одиниць (пареміологічний фонд, афоризми, цитати, алюзії, гноми). Залишається не зрозумілим, на яких підставах відбувалось формування класифікації споріднених форм. Адже, до суміжних форм, вчені відносять також і хриї, велеризми, грегєрії.
2. У науковій роботі неодноразово згадується соціолінгвальний експеримент, який, як зазначає І. С. Казимір, є одним із чинників формування ептонімного фонду В. Шекспіра. Варто було б деталізувати умови проведення та результати експерименту. Чи

можна це вважати об'єктивною (60 респондентів) та достатньою умовою відмежування того чи того виразу до ептонімного фонду?

3. У четвертому розділі аналізується структурно-семантична стабілізація ептонімів В. Шекспіра. Чому авторкою аналізувалися лише ептоніми непередикативної структури? Незрозумілим також видається обрання термінології стосовно структурно-семантичної стабілізації. Адже у мовній практиці побутує чимала кількість термінів, зокрема: деформація, трансформація, варіантність, модифікація.
4. Додаткового пояснення потребує застосування основних методів у науковій праці дисертантки, зокрема: апроксимативної методики та методу подвійної аплікації. У роботі приділяється досить незначна увага етимології апроксимативної методики: умови проведення, механізм функціонування; спостерігаємо відсутність тлумачення терміну, який вводиться у розділі 4: “лексико-семантична група” чи, можливо, “лексико-семантичне поле”? Чи розмежовуються ці поняття?
5. У дисертації справедливо стверджується, що процеси ептонімізації є синергетичними за своєю природою. Подальшого розвитку ця думка у роботі не отримала, поняття лінгвосинергетики в дисертації не використовуються. Але на перспективу науково важливим, значущим і релевантним до теми є виявлення сутності самоорганізації ептонімів з опорою на їх когнітивний та прагматистичний рівень; у процедурі подвійної аплікації можна вказати атрaktor, параметр порядку, зону біфуркації та описати фрактальну природу перетворення прототипу в ептонім.

Висловлені зауваження та побажання загалом не впливають на позитивну оцінку роботи. Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що дисертація І. С. Казимір є актуальним, самостійним і завершеним дослідженням, яке

відповідає вимогам „Порядку присудження наукових ступенів“, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015 р., а І. С. Казимір заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського
„ХАІ“

Л. С. Піхтовнікова

Підпис Піхтовнікової Л. С. ЗАВІРЯЮ

Проректор з НДР

Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського „ХАІ“

професор

О.В. Гайдачук